

В условиях устойчиво развивающейся рыночной экономики важную роль в успешном функционировании автотранспортных предприятий играет тарифообразование, которое представляет собой сложный и многоступенчатый процесс, происходящий под непосредственным воздействием ряда внутренних и внешних факторов.

Проведенный анализ факторов внешней среды (государственное регулирование, конкуренты, уровень спроса и предложения, уровень доходов населения и др.), свидетельствует о наличии их значительного влияния на уровень тарифов автотранспортных услуг. Игнорирование роли тех или иных факторов внешней среды приводит к ошибкам при установлении тарифов. Оценить и учесть влияние данной группы тарифообразующих факторов возможно с помощью введения граничных значений:

а) для учета влияния государственных нормативно-правовых актов уровень тарифа может ограничиваться для пассажирских городских и пригородных перевозок – установленной соответствующими органами государственного управления величиной; для остальных видов перевозок – прогнозным индексом изменения цен или предельной нормой рентабельности;

б) для учета состояния рынка тариф на услуги будет ограничиваться средним уровнем тарифа, сложившемся на рынке автотранспортных услуг.

Оценка факторов внутренней среды свидетельствует об определяющем влиянии указанных факторов на уровень тарифов автотранспортных услуг и достаточно полном их учете при определении цен на услуги регионального автотранспортного объединения.

Таким образом, при установлении тарифа на свои услуги субъекту хозяйствования, с тем, чтобы адекватно реагировать на изменения, происходящие как внутри самого предприятия, так и вне его, необходима модель оперативно-тактического управления его тарифами. Разработанная модель на основе методов кластерного и корреляционно-регрессионного анализа позволяет определить уровень тарифа на перевозку грузов и пассажиров соответственно меняющимся внутренним и внешним условиям функционирования. Использование математических зависимостей экономических показателей, характеризующих деятельность автопарков, дает возможность не только оценивать влияние тарифообразования на результаты хозяйственной деятельности, но и прогнозировать на основе данных зависимостей основные показатели деятельности организации и оценивать эффект от предлагаемых управленческих решений.

СВЕТАПОГЛЯД ВАКОЛІЧНАЙ ШЛЯХТЫ БЕЛАРУСІ Ў XIX СТ.

Булавінская М. П.

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны»,
Гомель, Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік – Чаропка С. А., канд. гіст. навук

Рэч Паспалітая пакінула значную спадчыну, якая праяўлялася ў самых розных выглядах шляхецкай культуры ў XIX ст. Нягледзячы на тое, што з далучэннем тэрыторыі Беларусі да Расійскай імперыі функцыі шляхты вельмі змяніліся, у яе ментальнасці ўсё роўна захаваліся тыя рысы, якія былі ўласцівы ёй ў перыяд існавання польска-літоўскай дзяржавы. Гэтыя асаблівасці праяўляліся як праз характар шляхты, так і праз яе побыт. У прадстаўленым артыкуле мы паспрабуем выявіць некаторыя характэрныя для перыяду Рэчы Паспалітай элементы шляхецкага штодзённага жыцця, якія зрабілі ўплыў на светапогляд шляхты ў XIX ст. Для гэтага выкарыстаны гісторыка-сістэмны метады, на аснове якога шляхта вылучаецца як асобная сістэма ў рамках грамадства беларускіх земляў ў складзе Расійскай імперыі, якія раней уваходзілі ў склад Рэчы Паспалітай.

На працягу некалькіх стагоддзяў для шляхты Рэчы Паспалітай было характэрна наяўнасць у яе службовага светапогляду. У XIX ст. службовы светапогляд праяўляўся ў шляхты праз характар і нават праз стыль яе вопраткі: «Шляхтич не носит белорусских не белой свитки ни белой магерки, но какой-нибудь цветной камзол, более чёрный, вроде длинного сюртука однобортного, на голове картуз, обыкновеннее чёрный, иногда прина-

ряжається в шірокія шаровары. Так што во вонешнем віде сваём шляхціч сахранил следы пераоначалнага сваяго служэбнага в гасударстве назначэня, военнага» [1, с. 156]. Вопратка шляхты – гэта не толькі прыкмета, якая паказвае архаічнасць шляхты на тэрыторыі Беларусі ў XIX ст., а і той сродак, з дапамогай якога яна хацела падкрэсліць сваю прыхільнасць да ладу жыцця сваіх продкаў. Аб гэтым сведчыць, напрыклад, такія выпадкі, калі шляхта насуперак царскіх улад, асабліва перад паўстаннямі 1830-1831 гг. і 1863 г., апранала «нацыянальныя польскія строі»: чамаркі, кушакі, канфедэраткі і г. д [2, арк. 8, 36, 125].

У XVIII ст. ў Рэчы Паспалітай асабліва часта адбываліся шляхецкія «наезды» суседа на суседа. Гэта было выклікана бяссіллем і несправядлівасцю органаў улады дзяржавы. Шляхта самастойна са зброяй у руках вырашала свае праблемы. Па гэтай прычыне шляхецкая сядзіба ўяўляла маленькі замак, які заўсёды быў падрыхтаваны да абароны. Такая традыцыя будавання захавалася ў шляхецкіх ваколіцах і ў XIX ст.: «Шляхецкае пасяленне (у засценку Сернікі Пінскага павета – Аўт.) не мае амаль ніякіх вуліц, кожны ў ім жыве і будуюцца на сваім загоне, кожны кароўнік у свой бок павёрнуты, кожны дом здалёк бачны, кожны дзядзінец у іншы бок адчыняецца; – сапраўдны сімвал свабоды і няладу шляхецкага» [3, с. 42]. Жылыя дамы ў шляхецкіх ваколіцах хаваліся за вялікімі заборамі, якія абаранялі сядзібу ад нечаканых нападаў. У ваколіцы было складана прасачыць вуліцу з-за раскіданасці сядзібных строяў невялікімі асобнымі гаспадаркамі. Патрэб ў існаванні такой сістэмы забудовы ў XIX ст. ужо амаль што не існавала. Але шляхта не імкнулася перабудоўваць сваё жыллё, якім яна вельмі даражыла. Прычына гэтага – імкненне шляхты адасобіцца ад астатніх людзей, што адлюстроўвае яе свабодалюбны характар. Пры гэтым для шляхты заставалася істотным, што так рабілі яе дзяды, якія як і яны з'яўляліся часткай шляхецкага грамадства.

Безумоўна, матэрыяльныя традыцыі гралі вельмі важную ролю ў жыцці шляхты. Аднак, з цягам часу побыт шляхты вельмі часта губляў свае адметныя рысы і становіўся падобны да сялянскага. У гэтых умовах адзінае, што шляхціц мог захаваць – гэта свой адмысловы характар. Для шляхціца здаўна былі характэрны такія рысы, як гасціннасць, шчырасць, ганарлівасць і напышлівасць. Г. Від у сваім этнаграфічным нататку адзначае: «У шляхціча мы выдзелі, не красна изба углами, но зато, скажем здесь, красна пирогами; для гостя в оклице всё, что есть в печи, на стол мечи». Такая гасціннасць зусім не зразумелая для аўтара, шляхецкая натура для яго занадта ганарлівая, «шырока паразгуляваўся». «Задорное слово, крупный разговор, громкая речь, а затем и рукопашная схватка – явления весьма обыкновенные у шляхты» [1, с. 157].

Трэба адзначыць, што на фарміраванне светапогляду шляхты зрабіў уплыў палітычны, сацыяльны і рэлігійны лад жыцця, які існаваў у Рэчы Паспалітай. Са зменай гістарычных абставін, калі польска-літоўская дзяржава згубіла сваю незалежнасць, а тэрыторыя Беларусі была ўключана ў грамадскую сістэму жыцця Расійскай імперыі, беларуская шляхта захоўвала сваю ментальнасць, якая шчыльна была звязана з старадаўнімі шляхецкімі традыцыямі. Традыцыі і звычаі беларускай ваколічнай шляхты ў XIX ст. дапамагаюць зразумець нам яе светапогляд і яе паводзіны ў канкрэтна-гістарычных умовах.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Вид, Г. Могилёвская шляхта / Г. Вид. // Вестник Западной России. Историческая истина. – 1867. – Кн. 2, Т. 1. – С. 155-159.
2. Канцелярия Могилёвского гражданского губернатора // Нацыянальны гістарычны архіў. – Фонд 2001. – Вопіс 2. – Справа 1.
3. Kraszewski, J.I. Wspomnienia z Polesia, Wołynia i Litwy / J. I. Kraszewski. – Paryż: Drukarnia J. Claye, 1860. – 144 s.